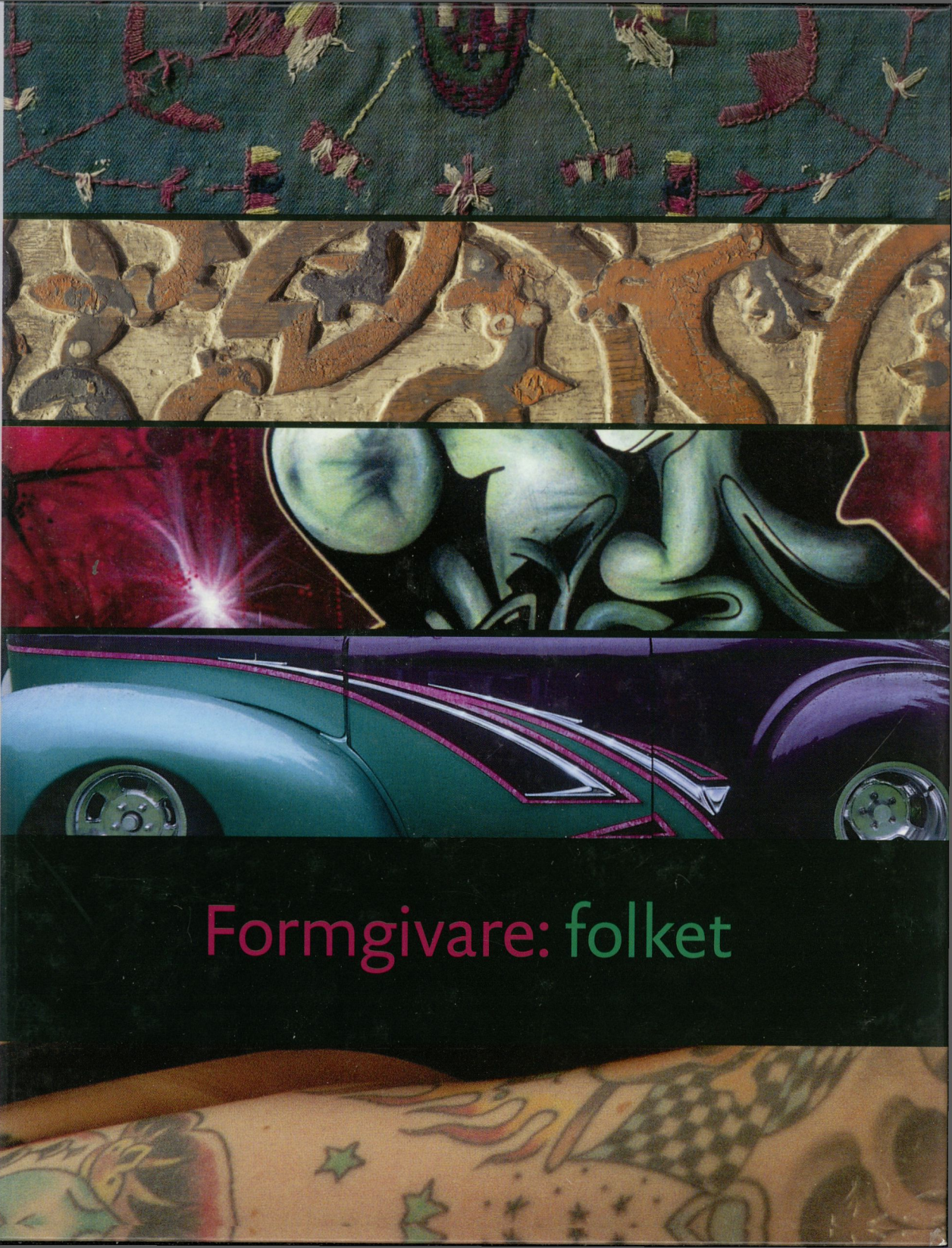




Formgivare: folket

Formgivare:
folket

FATABUREN 2005

Formgivare: folket

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2005



FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig. Till årets bok bidrar även Vera och Greta Oldbergs Stiftelse.

Fataburen 2005
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Christina Westergren

Medredaktör och sakkunnig Johan Knutsson

Bildredaktör Peter Segemark

Omslag och grafisk form Lena Eklund

Omslagsbilder ur boken

Foto s. 38–39 Peter Segemark, Nordiska museet (överst), Daniele BUETTI (se vidare s. 41–42), Gunnar Bergkrantz (stora bilden).

Foto s. 90–91 Marie Andersson, Skansen (överst), Peter Segemark, Nordiska museet (övriga).

Foto s. 198–199 Jämtlands läns museum (överst), Annette Rosengren, BilderBenkt i Orsa (stora bilden).

Tryckt hos Fälvh & Hässler, Värnamo 2005

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 498 3

Hudiksvalls rokoko eller Delsbos barock?

Om stilpreferenser i en hälsingesocken på 1700-talet

En mil väster om Hudiksvall vid Långsjön i Forsa socken ligger en klunga rödfärgade hus uppförda i två våningar med tegel eller ved som takbeklädnad. Det är två storbondegårdar som ligger på ursprunglig plats i byn Fränö och utgör Forsa forngård, förvaltd av Forsa hembygdsförening. Gårdarna kallas Forngården och Heds. Tillsammans bildar de en helhet av stort kulturhistoriskt värde – inte minst genom det faktum att här finns målade inredningar av tre av Hälsinglands förnämligaste målare under 1700-talets andra hälft. De är stadsmålaren i Hudiksvall Paul Hallberg och dennes lärning Jonas Åkerström och, sannolikt, allmogemålaren Erik Ersson, kallad »snickarmålaren«, från Delsbo socken. Interiörerna har alla tillkommit ungefär samtidigt. Och ändå hör de hemma i helt skilda stilhistoriska sammanhang. Den rokoko som Hallberg och Åkerström hängav sig åt kom aldrig över tröskeln hos bönder-

**MAJ-BRITT
ANDERSSON** är fil.dr,
forskare och lärare. Hon
har bl.a. skrivit om Nedre
Norrlands allmogeinred-
ningar.



Forsa forngård i Fränö.
Foto Maj-Britt Andersson.

na i Delsbo och Bjuråker, där den till synes ålderdomliga stil som Erik Ersson och dennes läromästare Gustaf Reuter representerade, var självklart etablerad.

Paul Hallberg och Jonas Åkerström

Paul Hallberg (1734–89) är utan tvekan den som har målat i barstugubyggningens farstukammare på Forngården. Här finns en sekundärt uppsatt inredning målad på väv. Den är marmorerad i gult med två »tavlor« med ett landskapsmotiv och en föreställande Ahasverus och Ester. Kraftfull sitter Ahasverus med krona, brunt axellångt hår och skägg, vit klädnad med blå

mantel på en tronsol under en vit baldakin. I baldakinen julblar två knubbiga putti. Ahasverus flankeras av soldater iförda hjälm, vita klädnader och röda mantlar. Ester och en tjänare knäböjer på en röd matta framför honom. Dörröverstycket består av blommor, frukter, fågel och en banderoll med text. En rad keruber bildar en takbård. Färgförluster, slitage och ommålning komplicerar en säker bedömning. Inredningen med tavlor mot marmorering stämmer dock väl överens med salen i Wallins, Växbo no 10, i Bollnäs socken och sakristiorna i Gnarp och Idenors kyrkor, vilka arkivaliskt går att säkerställa som verk av Paul Hallberg.

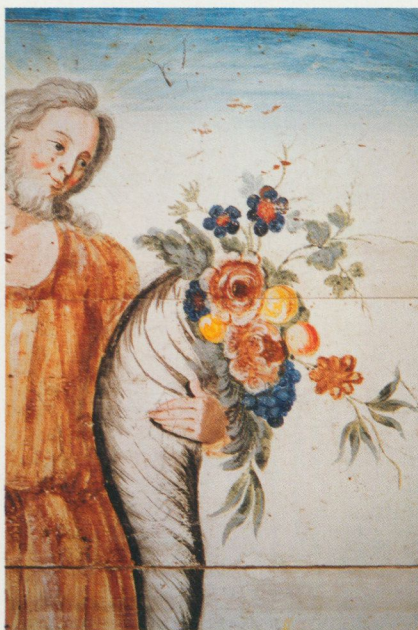
Paul Hallberg var bondson, född i Säter i Haverö socken i Medelpad och uppvuxen på landsbygden. I Haverö kyrka förvaras en av honom förfärdigad predikstol som han och hans hustru skänkt. Hallbergs berömmelse i Medelpad bekräftas i Borgsjö kyrka av hans porträttgalleri på orgelläktarens fasad, blomsterdekorationer på bänkinredningen, bibliska scener på korskrank och altarring. Mellan åren 1756 och 1763 gick Hallberg i lära hos målaremästare Michael Masancke i Stockholm där han utbildades i borgerliga stilideal. Till Hudiksvall kom han som gesäll 1763. Samma år gifte han sig med Sophia Olofsdotter Wallberg från Övre Turingen i Medelpad och dotter till en dragon. År 1765 godkändes Paul Hallbergs mästerprov och han vann burskap som målarmästare i Hudiksvall. Mästerprovet kan vara identiskt med den väldiga altarmålning på väv föreställande Konungarnas tillbedjan som utfördes för Delsbo kyrka 1764. Händelsen är placerad bland rundhyllta putti inom ett imponerande arkitektoniskt ramverk med korintiska kolonner och girlander, allt i ännu en rokokons norrländska höjdpunkt signerad Paul Hallberg. Målningen är i god kondition, full av damm och

smuts, men friskt och torrt upphängd i Delsbo klockstapel.

Paul Hallberg var känd som »snäll utan att vara dyr«, snäll i bemärkelsen snabb, duktig. Efter att ha stofferat predikstol och ramverk kring ett medeltida altarskåp och »bildthuggeri kring orgwärcket« i Ljusdals kyrka 1773–77 erhöll han en »ähreskänk« av nöjda sockenbor. Från åtminstone 1776, året då Åkerström kom till deras hushåll, fanns makarna Hallberg skrivna på fastigheten nedanför prästgården vid Lilla Kyrkogatan i Hudiksvall. De förde ett borgerligt liv med mästare Hallberg i allongeperuk. Kanske han i sin egen gård spatserade i rum lik-



Detalj av altarmålning med Konungarnas tillbedjan av Paul Hallberg för Delsbo kyrka. Foto Maj-Britt Andersson.



Takmålning av Paul Hallberg och Jonas Åkerström i Heds, Forsa forngård.
Foto Maj-Britt Andersson.

nande dem i Fränö, Per Lars i Växbo, sakristiorna i Gnarp och Idenor?

Jonas Åkerström (1759–95) var Hallbergs lärning. Med sin läromästare står han bakom den takmålning som upptäcktes i en sal i Heds gammelbyggning för några år sedan. Genom en reva i ett sviktande papptak i ett ordinärt tapetserat rum från 1800-talet skymtade ett vitmålat brädtak. Papptak och tapeter finns det

gott om, från norr till söder, i utanvidsgårdar, bondgårdar, slott och herresäten. Handmålade tak och inredningar från 1700-talet är däremot sällsynta. Sedan takpappen råkat falla ned framträdde nu i en cirkel med blommor och språkband en godmodig gestalt med skägg och rödbrun klädnad. Han står på ett podium med kors, ankare och ett brinnande hjärta, symboler för tro, hopp och kärlek. I händerna håller han väldiga ymnighetshorn till brädden fyllda av blommor. Mot en klarblå himmel kan en strålkran skönjas. Texten i språkbandet lyder: »Guds dens alra högstas ord, är wishetens brunn, och th ... budet, är hennes källa. Syr: Boks 1. Cap: 5 v.« och bör studeras närmare med anknytning till pietismen.

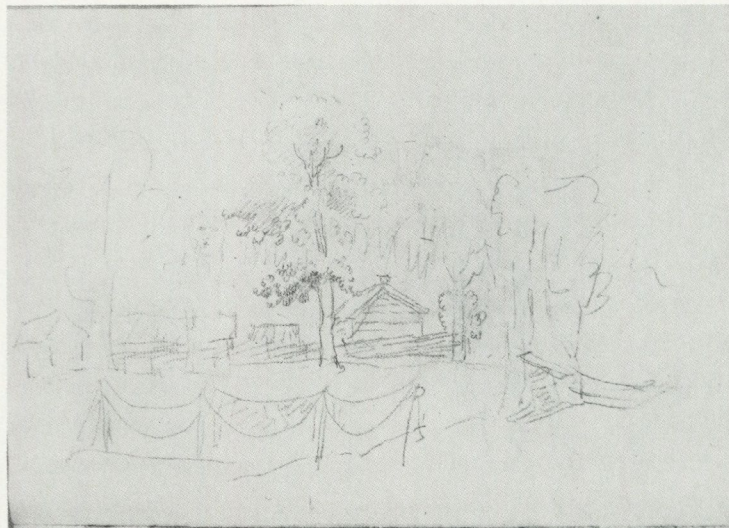
Det fint tecknade ansiktet, händerna, blommorna och språkbandet indikerar att målarna var Paul Hallberg och Jonas Åkerström. Gestaltens hållning och den livfulla framställningen är densamma som i Hallbergs måleri i Forngården. Blommorna stämmer väl överens med dem på ett skänkskåp från 1780 av Jonas Åkerström i Färila socken. Samma stora rocailler som finns i Heds nyupptäckta farstutak återkommer på insidan i ett kistlock av Åkerström i Färila. Med tanke på Paul Hallbergs arbetsbörda som stadsmålare och klockare med ansvar för bl.a. konfirmandundervisningen i Hudiksvall antas han till stor del ha överlåtit uppdrag på begåvade lärlingar.

Jonas Åkerström var bondson från kustsocknen Rogsta utanför Hudiksvall. Efter att ha gått i lära hos Hallberg och efter avlagt gesällprov begav han sig till Stockholm där han antogs som elev vid Konstakademien. Några år därefter befann han sig som nyklassicistisk målare i Rom, där han avled blott 36 år gammal. Enligt konstnärens och släktens önskan hänger hans gesällstycke i Rogsta kyrka. Det är utfört i olja på väv med en al-

legorisk skildring av en god Christi Jesu stridsman. Målningen innehåller hänsyftningar till bibelcitater såsom Filippinerbrevet 3:14, Uppenbarelseboken 2:10, 1 Kor 2:9, Amos 5. Gestalternas absurt slanka anatomi och målningens, trots det allvarsamma motivet, lekfulla ton placerar den briljant i rokokon. Verket är signerat och daterat av Jonas Åkerström 1782, med runskrift, normalrunor.

Åkerström var ambitiös, flitig och målmedveten. Hos Paul Hallberg skolades han i yrkets elementära grunder. Han biträdde honom med målning i Kårböle kapell 1777, stoffering, dvs. målning och förgyllning, av altaranordningarna i Kuggörens kapell 1778 och Högs kyrka 1779. Jonas Åkerströms hisnande utveckling kan ingående studeras i Rogsta kyrka där ett honom tillskrivet tidigt porträtt kan jämföras med gesällstycket. Porträttet är målat på papp och föreställer en ljushyllt ung kvinna med blondlockig enkel håruppsättning och röd klänning med spetsmanschetter. Med en hand håller hon upp en bukett rosor. I nedre högra hörnet finns en dödskalle. En text nedtill lyder: »Idag blomstrar man som rosor, imorgon död.« Texten understryker målningen som ett memento mori. Ansiktet är känsligt skildrat, medan kroppsställningen är taffligt utförd. Målningen kan också jämföras med konstnärens trubbiga självporträtt som finns i Hälsinglands museums ägo. Ytterligare två verk i Rogsta kyrka, Jesu bön i Getsemane och Aposteln Petrus med himmelrikets nycklar hör till hans tid hos Hallberg. Jonas Åkerström gick i lära hos en stadsmålare istället för att inordna sig i allmogemålarnas verksamhet. Hans framtidsplaner kretsade kring något helt annat.

Blyertsteckning med
norrländsk gård av
Jonas Åkerström i hans
skissbok No 7.
Foto Uppsala universi-
tetsbibliotek.



Rokoko för profana och sakrala rum

En av Hälsinglands mest kända och omskrivna gårdar är Wallins i Bollnäs socken. En nyligen återfunnen teckning av Jonas Åkerström ger en aning om hur en gårdsmiljö som denna kan ha sett ut på 1700-talet. Där finns en välbevarad hel inredning representativ för Paul Hallberg, sånär som på en försiktig restaurering. Per Lars, som gården hette då, fick besök av mästern Hallberg 1768. De vävklädda väggarna marmorades i blått. En bildsvit bestående av inalles femton »tavlor« har bibliska motiv. Målningarna är figurrika och välkomponerade i stort format med enkla ramar och infällda i väggytorna, som i Fränö. Ovanför dörrar och fönster och på svårdekorerade ytor finns sorgfälligt utförda blomstermotiv. En rocaille pryder eldskärmen framför den öppna spisen.

Två år innan han var i Wallins målade Hallberg sakristian i

Gnarp i grisaille på brädklädda väggar och tak. »Tavlorna« visar scener ur Jesu liv. Sakristian i Gnarp är en av Norrlands finaste rokokoinredningar. Närmare 1700-talet än i denna stämningsintensiva interiör är det svårt att komma i Hälsingland. Idenors sakristia dekorerades av samme Hallberg 1772 med bibliska motiv i en mörkt grön färgskala. Väggarna är klädda med väv, taket med bräder. Sakristiornas tak dekorerades med en jehovesol, i Gnarp inramad av blomsterrankor i rokoko, i Idenor med vita moln mot blå himmel. I likhet med andra stadsmålare och allmogemålare skildrade Hallberg händelser från Nya testamentet såsom Marie bebådelse, Maria uppsöker Elisabet, Den gode herden, Jesu uppståndelse. Till skillnad från allmogemålarna följde Hallberg noggrant sina förlagor. Religiösa motiv varierades med allegorier och landskapsutsikter. Inredningarnas färgsättning är olika; gul marmorering i Fränö, blå i Wallins, grisaille i Gnarp och grönt i Idenor. Vid tiden för inredningen i Idenor hade Paul Hallberg en lärning, Nils Lindström från Linsell i Härjedalen, som förmodas ha utfört det mesta av inredningen. Lärningarnas bidrag kan som påpekats ovan vara ganska omfattande och bör undersökas närmare. Det är framför allt i de ofta slarviga figurteckningarna som målarna avslöjar sig. I en stadsmålares mästerprov kunde ingå en bild av Kristus på korset. I praktiken fästes större vikt vid blomsterarrangemang och rocailler än anatomiska studier. Helhetsintrycket prioriterades framför detaljskärpa i bondgårdarnas dunkla herrstugor och salar, sakristior och fiskekapell, där verk efter Hallberg bevarats. Hans inredningar i Hudiksvalls gårdar har gått förlorade vid bränder. I Hudiksvalls kyrkas dödbok står att läsa: »dog med allmen saknad av sorg för sina trogna tjenester så inom stad som utom hus och stad«.

I Agö kapell, det största av fiskekapellen utanför Hudiksvall, finns en altartavla med Nattvardens instiftande signerad »Paulus Hallberg fecit 1767«, och med dennes omisskännliga knotiga anleten. Den utsökta predikstolen innehåller följande upplysning: »Bildhuggeriet gjordt af snidkaren Jöns Dahlström. måhlningen av Paulus Hallberg Anno 1771.« Jöns Dahlström var jämnårig med Hallberg och kom från Överhogdal till Hudiksvall där han vann burskap som snickare. Korgen har fyra fält varav tre med änglar som håller i passionsredskapen och det fjärde med den triumferande Kristus. Predikstolen är utförd i rokokoko och överensstämmer stilistiskt med den i Bålsö kapell och altarpredikstolen i Kuggörens kapell. Mästarna torde vara desamma.

Befolkningen på Kuggören hyste stor beundran för stadens målare och snickare när det timrade kapellet invigdes 1778. Hallbergs imponerande altaruppsättning är smidigt inpassad i det trånga utrymmet. Den består av en altarpredikstol omgärdad av ett kontursågat skärmarrangemang med väldiga rocailler i guldbrunt mot blå marmorering. Bakom predikstolen är ett rundbågigt stycke utskuret för att visa en mörkröd guldkantad baldakin med Jahvesol i guld målad på kapellväggen. På predikstolen finns en målning av Jesu korsfästelse, omgiven av parställda tisslande keruber på skärmarrangemanget. Anordningen kröns av en rund målning med Kristi uppståndelse och en Jahvesol i guld. Hallbergs altaranordning på Kuggören är ett magnifikt arrangemang i norrländsk rokokoko, med Bottenhavet in på knutarna. Inramningen är den rätta.

Människorna som levde i fiskelägena i Hudiksvalls skärgård om somrarna tillhörde stadens fiskaresocietet och borgerskap, varför de anlitade stadsmålaren till utsmyckningar av kapellen.

Fiskelägena längs Norrlandskusten har endast varit bebodda under sommarhalvåret. När bönderna vistades på fåbodarna var fiskarbefolkningen i fiskelägen. Om vintern bodde Hudiksvallsfiskarna i gårdar i östra delen av stan och hade andra yrken. »Öst på stan« som då var tätt befolkad med flera familjer i en fastighet kallas idag Fiskarstan. På Kuggören bor numera främst sommargäster, och året om en fiskare som äger en trålare. Han är kapellvärd, som det anstår en ättling till en fiskare som var med och byggde kapellet.

Delsbos barock i interiör- och möbelmåleri

Hallberg var uppskattad överallt. Utom i Delsbo socken. Altarmålningen vann dellbornas gillande, den var ju i kolossalformat, men längre än till kyrkan kom inte Hudiksvalls rokok och Paul Hallberg i Delsbo socken. Dellborna föredrog sina egna målare med korpralen i Delsbo kompani Gustaf Reuter (1699–1783) i täten. Dessa allmogens målare visste att både bevara och vidareutveckla äldre inredningsideal i socknen. Reuter tog sin familj, släkt och vänner till hjälp och utformade hela miljöer i storbondegårdar såväl som utanvidsgårdar, lyhörda för rummens funktion och storlek. De dekorerade väggar och tak, dörrar, väggfasta skåpsängar, skänkskåp, bord, kistor, skrin i en för Delsbo typisk barock. Pigkamrar, förstugor och farstukammare dekorerades lika omsorgsfullt som herrstugor, undantag och vardagsstugor. Väggarna kläddes med linneväv, målades vita med limfärg och indelades i fält åtskilda av tunga fråndragna draperier. Motivkretsen skildrades i jordfärger, blått och sotsvart, och består av ryttare, kungar, krigare och bibliska gestalter samt allegorier, lokalt kända personlig-

heter, fröken Låtta och fröken Lusta, helgonet Barbara, kardinaldygden Justitia, fåglar och däggdjur. I taken svirrar änglar, keruber och anleten inom kottfjällskransar med äpplen och tulpaner istuckna. Alla anleten har androgyna, karakteristiska utseenden. Kvinnor och barn (Jesusbarnet) finns avbildade, men männen är överordnade. Det är hög tid att anlägga genusperspektiv på allmogens inredningar. Här finns en viktig lucka att fylla i forskningen med vetenskapen om att kvinnan bestämde inomhus och mannen ute. Följaktligen bör kvinnorna ha haft inflytande över gårdarnas inredningar och inredningsmåleri.

Alla, kvinnor, män och barn, kunde dock studera kyrkoinredningen och skulpturer från Haaken Gulleasons 1500-talsverkstad i Enånger i Hälsingland som betjänade kyrkor över hela södra Norrland. Helgonens anleten med röda skuggningar påminner om Reuters ansikten. Likaså ser jag Gulleasons hästar återkomma i dellbornas inredningar. Rytterskulpturerna i Bjuråker och Hälsingtuna kyrkor är givande jämförelser. Det ymniga byggandet av kyrkor och klockstaplar i norra Hälsingland under 1700-talet inspirerade till åtskillig fantasiarkitektur hos Reuter och hans efterföljare. Och den som varsamt reser genom Delsbo socken känner igen det böljande landskapet och bergen i deras måleri. Med Maj Nodermanns identifiering av Reuters bildförlagor finns nu en mångfasetterad inblick i målarnas kreativa process. De använde sig av bibliska och profana bildförlagor, äldre inredningar i traktens gårdar, kyrkoinredningar, arkitektur, landskap och människor. Allt mixades med flödande fantasi och kreativitet till ett konstnärligt uttryck som ger Gustaf Reuter status av Sveriges främste allmogemålare. En skiss av Reuter som bevarats i en gård i Bjuråker ger för handen att noggranna förstudier ligger bakom inredningarna. Gustaf



Interiörmåleri av
Gustaf Reuter i
Delsbogården på
Skansen. Foto Marie
Andersson, Skansen.



Interiörmåleri av Gustaf Reuter i Delsbogården på Skansen. Foto (även nästa sida) Marie Andersson, Skansen.

Reuter hade en konstnärlig begåvning och gårdarna var hans arena. Hans inredningar appellerade till allmogen, de nuddade vid något hos dellborna. Gustaf Reuter berörde deras sockenstolthet, hävdandet av »gammal sed«, dragningen åt det granna, grälla, bisarra och dellbornas speciella mentalitet. Den hade föga att hämta i Paul Hallbergs och Jonas Åkerströms rokokko. I Hudiksvall däremot finns en målning efter Reuter i Fiskarstan. Eftersom stadsdelen brunnit är den ditflyttad, men inget emotsäger att dellbor målade i Hudiksvall hos inflyttade familjemedlemmar, släkt och vänner.

Gustaf Reuter var en autodidakt konstnär sprungen ur 1700-



talets allmogemiljö i Delsbo och som genom bevarade alster har en mängd information att förmedla från sin tid. Av allmogen betraktades Reuter och hans efterföljare som skickliga stormålare medan prästerskapet förhöll sig kallsinnigt. Kyrkans företrädare



Kvinna målad av Erik Ersson, herrstugan från Mickels, Nansta, Forsa, nu i Hälsinglands museum och kvinna bakom gardin målad av Gustaf Reuter, nu i Bjuråkers forngård. Foto Maj-Britt Andersson.

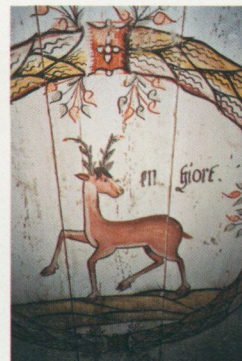
re hade sina preferenser i borgerliga stilideal. Befolkningen på landsbygden i Hälsingland bestod av allmoge, självägande bönder och obesuttna, som trots stora ekonomiska skillnader omfattades av gemensamma normer, kodsystém, tycken och smak. »Överklassen« utgjordes av välbesuttna storbönder. De så kallade bildade klasserna i det förindustriella allmogesamhället utgjordes av prästen och enstaka ståndspersoner som länsman och militärer. En storbonde var nödvändigtvis inte mera bildad än stormålare, storsnickare och annat utanvidsfolk. Att Delsbo intar en särställning inom allmogekulturen beror på faktorer som socknens relativt svaga sociala skiktning, vilket gjorde att även utanvidsgårdarna dekorerades med interiörmåleri. Anledningen kan också vara socknens ekonomiska välstånd, dess geografiska avskildhet, fast förankrade stilideal, konservatism kombinerad med viss innovationsbenägenhet, starka normer och kodsystém och, framför allt, en orubblig sockenidentitet.

Genom min undersökning kan målarnas geografiska utbredning kartläggas. Reuter målade i närheten av sin gård i Myra på »Framsöckna« och i västra delen av Delsbo socken samt utanför socknen i Hälsingland såsom i Bjuråker och Järvsö. Hans son den indelte soldaten Carl Roth (1722–58) och den ovan nämnde Erik Ersson (1730–1800) lade under sig Bobygden, södra delen av Delsbo, där de båda var bosatta. Tillsammans målade de bl.a. hos en gemensam svåger i Norrberg. Två byggningar på Delsbo forngård, från Bobygden och Sunnansjö, har dekorerats av Erik Ersson. Ersson daterar och signerar EES med ett spegelvänt monogram. Bilddjup och perspektiv bekymrar dem föga. Allt fjärran från Paul Hallberg och Jonas Åkerströms ämbetsmåleri. Flera fynd visar att även Ersson har målat i Bjuråker. Vidare är det belagt att han målade i Arbrå på 1740-talet och i

Trönö. Reuter och Ersson kan i nuläget säkert identifieras, till skillnad från Carl Roth och t.ex. de målare som dekorerade en samtida välbevarad inredning i Arbrå, taket i en byggnad från Svenses i Säljesta, nu på Järvsö hembygdsgård, och en liknande målning i Arbrå fornhem. I brist på tillräckligt tillförlitliga signaturer, arkivalier och ledtrådar är det än så länge vanskligt att uttala sig om Roths och andra målares insatser. En ledtråd är att målningar av Roth bör sökas i delsbobyarna Näsbyn, Ava samt Håknorrbo och Källeräng i Bobygden, där han var bosatt som soldat med namnet Blyger.

Carl Roth var gift med Erik Erssons syster Kerstin Ersdotter. Erik Ersson kom från en gård i Källeräng, men bodde i Norrberg med sin hustru Margta Jonsdotter från Kila. Kerstin Ersdotter och Margta Jonsdotter hade nära till snickarbod, penslar och färg. Kanske även de målade. Reuters hustru Brita Johansdotter Klingström målade i sin mans ställe. Flera kvinnor än hon bör ha varit verksamma som allmogemålare. När männen var borta från socknen i krigstjänst eller andra ärenden var kvinnorna tvungna att ta på sig deras uppgifter.

Gustaf Reuter som så många andra hälsingar genom tiderna fann sig väl tillrätta i södra Norrlands kultursfär med pilgrimsvägen till Nidaros som pulsåder och Ljusnan som kulturgräns söderut. Reuter målade i gårdar i Attmars socken i Medelpad och Eds socken i Ångermanland. En kista med Björna socken i Ångermanland som proveniens hör till de mera storslagna i hans digra möbelproduktion. Huruvida den i litteraturen tidigare omtalade inredningen på Frösön är målad av Gustaf Reuter är numera omtvistat. I södra och mellersta Norrland har långt flera allmogemålare varit verksamma än vad som tidigare varit känt. Ett säreget tak som attribuerats till Reuter i Hassela sock-



Hjort med krona av gran-kvistar toppade med tulpaner målad Av Gustaf Reuter, nu i Bjuråkers forngård. Foto Maj-Britt Andersson.

Väggfält från bildsvit
med Den förlorade
sonens återkomst och
takmålning av Erik
Ersson, nu i Hälsinglands
museum. Foto Maj-Britt
Andersson.

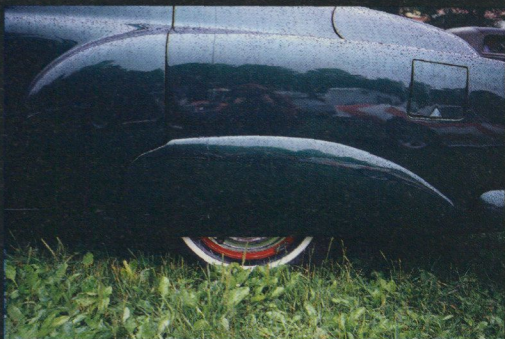


en i Hälsingland bör även det studeras med blickarna riktade mot Medelpad, Ångermanland, Härjedalen, Jämtland. Kanske är det målat av någon därifrån.

I Delsbo dominerade dock socknens egna målare och, som redan framgått, de gjorde flitiga framstötar utom sockengränsen. Till herrstugan på gården Mickels i Nansta i Trogstaåns dalgång i Forsa tingades 1758 Erik Ersson. Med dråpliga scener skildrade han historien om Den förlorade sonens återkomst. Mickels herrstuga finns nu i Hälsinglands museum i Hudiksvall. En nattstuga från Kälkebo flyttad till Forsa forngård från Trogstaåns dalgång, dekorerades med Konungaritten, Herodes, en oläsbar kvinnogestalt och en figur vid namn »Joral« (?). Inredningen är brandskadad och otydlig. En slutsats av min inventering och kartläggning är att Erik Ersson förutom Bobygden i Delsbo mutade in Trogstaåns dalgång i Forsa. När Delsbo socken blev för trång sökte sig målarna nya »revir« genom släktförbindelser och sociala nätverk.

Om takmålningen i Heds visar sig ha anknytning till pietismen kan tingandet av Hallberg och Åkerström till Fränö vara av religiös karaktär enär alla kände till deras kyrkomåleri. Åkerströms gesällstycke och Paul Hallberg har tolkats som influerade av denna väckelserörelse. Å andra sidan hade Forsa långt tätare kontakter med närliggande Hudiksvall än med Delsbo. Forsa socken saknade »egna« framstående målare på 1700-talet. Här fanns det plats för både stadsmålare och utsocknes allmogemålare. Forsaborna valde både Hudiksvalls rokoko och Delsbos barock.

Konst tar plats, avsiktlig form vill synas. I det offentliga uttrycker vi oss på vinst och förlust, här kan vi växa eller försvinna. Har världen blivit större eller mindre? Kanske står varje generation inför en ny offentlighet. Med ständigt nya medel gör vi världen till vår.





DET OFFENTLIGA RUMMET